
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מבוא לתפילות ישראל - 17260

תאריך עדכון אחרון 20-08-2019

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ספרות עברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: עין כרם

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' אסתר חזון

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: esther.chazon@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ג 14:30-15:30 בתיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

עיון בתפילות היסוד בישראל עיון בהתגבשות, בעיקר תפילת העמידה, תוך ניתוח מקורות ראשונים קדומים העוסקים בתפילות אלה. יידונו גם התפילה במקרא ובימי הבית השני, התפתחות מוסד בית הכנסת ושפת הגוף בתפילה.

מטרות הקורס:

הקניית ידע על התפילה והתפתחותה מן המקרא וספרות בית שני עד לספרות חז"ל והסידורים הראשונים.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

1) היכרות עם סידור התפילה, 2) יכולת ניתוח של מקורות חז"ל העוסקים בתפילה ובמקורות קדומים במגילות מדבר יהודה.

דרישות נוכחות (%) :

80

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה בליווי דפי מקורות או מצגות. קריאה עצמית של ביבליוגרפיה.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

רשימת הנושאים והביבליוגרפיה

חובה להביא תנ"ך לשיעורים 1-6, 9-11, סידור תפילה לכל שיעור, ודפי המקורות באתר הקורס

1. תפילה - מה היא? ותפילות ישראל - מה הן?

בין תפילת היחיד לעת מצוא לתפילת הקבע של הציבור (30.10)

ביבליוגרפיה: #1

2. תהילים לכל מצב ולכל עת - במקרא, בספרות בית שני, ובסידורי תפילה (6.11)

ביבליוגרפיה: #3, #4

3. תפילה לעת מצוא - במקרא, בספרות בית שני, ובמסכת תענית (13.11)

ביבליוגרפיה: #6, #7, #8, #10 "תענית"

4. תפילות הקבע במגילות מדבר יהודה וזיקתן לתפילות ישראל (20.11)

ביבליוגרפיה: #11, #13

5. הברכה והתגבשותה - פרופ' שולמית אליצור (27.11)

ביבליוגרפיה: #14 "דפוס הברכה", #15

6. תפילת העמידה - אופיה ומבניה בימי חול ובשבת וחגים (4.12)
ביבליוגרפיה: #18 "העמידה", #19, #28 "שבת"

7. שפת הגוף בתפילת העמידה - עמידה, שחיה, וקול (11.12)
ביבליוגרפיה: #20 "העמידה" ו"השחיה"

8. עיון בקשות דעת, תשובה, סליחה, וירושלים (18.12)
ביבליוגרפיה: #22, #25

9. ראשית תפילת הקבע בישראל - מאימתי? המחלוקת בין החוקרים (1.1)
ביבליוגרפיה: #14 "תפילות הקבע" ו"התהוות", #27, #28

10. הקדושה - בין שמים לארץ, בין שיגרה למיסטיקה (8.1)
ביבליוגרפיה: #30, #31, #32, #33

11. קריאת שמע וברכותיה (15.1)
ביבליוגרפיה: #18 ק"ש וברכותיה, #20 ק"ש, #34

12. מבית כנסת למקדש מעט - סיכום הקורס (22.1)
ביבליוגרפיה: #20 "כיוון פנים", #37, #38

חומר חובה לקריאה:

יש הביא: תנ"ך לשיעורים 1-6, 9-11; סידור תפילה (רינת ישראל) לכל שיעור ודפי המקורות במודל + הפריטים המסומנים בסימן + הם מומלצים ולא חובה

1. גרינברג משה' "תפילה" בתוך: אנציקלופדיה מקראית, כרך ח, ירושלים תשמ"ב, עמ' 896-921

2. סרנה נחום, "תהלים, ס' תהלים", שם, עמ' 437-456.

3. ויינפלד משה, "הספרות המזמורית", בתוך: הליטורגיה היהודית הקדומה, ירושלים תשס"ד, 3-8

4. חזון אסתר, "מזמורי תהלים במגילות מדבר יהודה", עולם התנ"ך, ספר תהלים ב', ערך גרשון גליל, תל-אביב, דודזון-אתי, 1995, עמ' 282-287.

5. +אשל, חנן, "מזמורים שאינם בנוסח המסורה המתועדים במגילות ספר תהלים שנמצאו בקומראן", מגילות קומראן: מבואות ומחקרים, ערך מ' קיסטר, ירושלים, יד בן-צבי, 2009, עמ' 209-224.

6. רפפורט אוריאל, ספר מקבים א, ירושלים תשס"ד, עמ' 143-152 (מקבים א 3:15-25, 38-59)

7. גרינץ יהושע, ספר יהודית, ירושלים תשי"ז, עמ' 100-108 (יהודית פרק ד).

8. Levine, David, "A Temple Prayer for Fast-Days," in *Liturgical Perspectives: Proceedings of the Fifth International Symposium of the Orion Center* (ed. E. Chazon; Leiden: 2003), 95-112.

9. +לוי דוד, תעניות ציבור במסורת התלמודית: הקשרים ארץ-ישראליים ובבליים" בתוך: דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות, כרך יא.1, ירושלים תשנ"ג, 63-70.
10. אלבוגן, י"מ, התפילה בישראל בהתפתחותה ההיסטורית, ערך והשלים י' היינמן, תל-אביב תשל"ב, עמ' 96-97 ("תענית"), +עמ' 20-12 קריאת שמע וברכותיה), +32-47 (העמידה), 64-68 (פסוקי דזמרא).
11. Chazon, Esther, "Prayers from Qumran and Their Historical Implications," *Dead Sea Discoveries* 1 (1994): 265-84 (עמ' 265-268, 271-273, 277-284 (חובה: עמ' 265-84).
12. +חזון אסתר, "חיי הרוח בקומראן," על מגילת ספר, ערכה לאה מזור, ירושלים, תשנ"ז, 85-97.
13. ניצן בלהה, "ליטורגיה מקומראן: תפילות קבעת", בתוך: מגילות קומראן: מבואות ומחקרים, ערך מ' קיסטר, ירושלים תשס"ט, כרך א, עמ' 225-260 (חובה: עמ' 225-254, 260).
14. היינמן, יוסף, התפילה בתקופת התנאים והאמורים, ירושלים תשכ"ו, עמ' 17-26 ("תפילות הקבע", לדלג על עמ' 20-21), 29-51 ("התהוות נוסחי התפילות"), 52-66 ("דפוסי הברכה הליטורגית"), 153-157 ("אופייה הכללי של ה18").
15. אליצור שולמית, "לדמותן של הברכות הקדומות: כמה קווי יסוד", סידרא לב (תשע"ז) 7-33.
16. +בר-אשר, משה, "הזיקה ללשון חכמים במטבע של ברכה" בתוך לשוננו רנה, ירושלים תשע"ו, 36-54.
17. +Chazon, Esther, "Looking Back: What The Dead Sea Scrolls Teach Us About Biblical Blessings," *The Hebrew Bible and The Dead Sea Scrolls*, ed. N. Dávid et al., FRLANT 239. Göttingen, 2012. Pages 155-171.
18. מאק חננאל, מבוא לתפילות ישראל, תשס"ב, 20-28 (קריאת שמע), 29-38 (ברכות קריאת שמע), 39-48 ("תפילות העמידה"), 88-95 ("קדושה").
19. שנאן אביגדור (ערך וביאר), סידור אבי חי ליום השבת, ירושלים, תש"ס, 15-34 ("מנחה לערב שבת"), 76-82 ("ערבית לליל שבת").
20. ארליך אורי, 'כל עצמותי תאמרנה' השפה הלא מילולית של התפילה, 17-63 (העמידה, השחיה), 76-89 (כיוון פנים - משמעות המחווה), 163-79 ("הקול"), 207-213 (על קריאת שמע).
21. +ארליך אורי, "התפילה כשיח ופנומנולוגיה של פרידה: למשמעות יחידת הסיום של התפילה", בתוך הגיון ליונה, ערכו י' לויסון, י' אלבויס, ג' חזן-רוקם, ירושלים, מאגנס, תשס"ז, 481-497.
22. ארליך אורי, תפילת העמידה של ימות החול: נוסחי הסידורים בגניזה הקהירית - שורשיהם

- ותולדותיהם, ירושלים תשע"ג, עמ' 79-91, 99 (דעת, תשובה, סליחה) 147-149 (קיבוץ גליות) 190-205 (ירושלים ודוד).
23. +ארליך אורי, "כי אל דעות ה' - על דעת ובקשה לדעת בתפילה," בתוך, ש' גליק (עורך) זכר דבר לעבדך: אסופת מאמרים לזכר דב רפל, ירושלים תשס"ז, עמ' 355-360.
24. +Chazon, Esther, "The Road Not Taken": Prayer in Rabbinic and Non-Rabbinic Circles." In *Rabbis and Other Jews: Rabbinic Literature and Late Antique Judaism. Festschrift in Honor of Prof. Steven Fraade*, ed. C. Hayes et al., *Sup. Journal of Ancient Judaism* 22. Göttingen, 2017. Pp. 603-18.
25. ויינפלד משה, "הבקשות לדעת, תשובה, וסליחה בתפילה שמונה עשרה," תרביץ מה (תשל"ח) 179-200.
26. +פלוסר דוד, "ח"י עולם נטעה בתוכנו," תרביץ, נח (תשמ"ט) 147-152.
27. פליישר עזרא, "תפילת שמונה-עשרה - עיונים באופיה, סדרה, תוכנה ומגמותיה," תרביץ סב (תשנ"ג) 179-223 (עמ' 179-203 חובה, +עמ' 210-218 על הקדושה).
28. פליישר עזרא, "לקדמוניות התפילות החובה בישראל," תרביץ נט (תש"ן) 397-441 (עמ' 397-417, 424-429, 433-435, 438-439 חובה).
29. היינמן יוסף, עיוני תפילה, ירושלים תשמ"א, עמ' 12-21 ("קדושה"), +28-35 ("תפילות שבת").
30. Chazon, Esther, "The Qedushah Liturgy and its History in Light of the Dead Sea Scrolls," in 7-17 'עמ, תשנ"ט ירושלים, תבורי י' ערך, קהיר עד מקומראן.
31. זימר, יצחק, עולם כמנהגו נוהג, ירושלים, תשס"ו, 108-111 ("הקפיצות בקדושה").
32. סדר רב עמרם גאון, ערוך ומוגה עם השלמות בידי דניאל גולדשמידט, ירושלים תשס"ה, יב-יג, לב.
33. סדור רב סעדיה גאון, ערכו י' דוידזון ואחרים, ירושלים תש"ל, עמ' יג, לו-מ.
34. קנוהל ישראל, "פרשה שיש בה קיבול מלכות שמים," תרביץ נג (תשמ"ד) 11-32.
35. +זימר יצחק, "תנוחות ותנועות הגוף בשעת קריאת שמע" אסופות ח (תשנ"ד) שמ"ג-שס"ח.
36. +פליישר עזרא, "קדושת העמידה (ושאר הקדושות): היבטים היסטוריים, ליטורגיים, ואידיולוגיים," תרביץ סז (תשנ"ח) 301-350 (במיוחד עמ' 344-347 על קדושת יוצר).
37. לוי ישראל, "ממרכז קהילתי למקדש מעט," קתידרה 60 (תשמ"ח) 36-84.
38. נצר אהוד, "בתי כנסת מימי הבית השני והשפעתם על התפתחות בתי כנסת של תקופת המשנה והתלמוד," בתוך ועשו לי מקדש: בתי כנסת מימי קדם ועד ימינו, ערכו אשל וכו', תשס"ד, 9-23.
39. +קאסוטו דוד, "בתי-כנסת באיטליה בתקופת הברוק," בתוך ועשו לי מקדש, 99-117.
40. +מאיר ערן ודפנה, בתי כנסת קדומים ברמת הגולן, מבוא עמודים 7-9, והפרק על כנף 64-75.

חומר לקריאה נוספת:
הפריטים המסומנים ביימן + ברשימה הקודמת

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :
מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 100 %
הרצאה 0 %
השתתפות 0 %
הגשת עבודה 0 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: